

'לית דא פשיטא על שיטת רבי...'

משה עסיס

הביטוי: 'לית דא פשטא/פשיטא על...', נמצא ארבע פעמים בירושלמי דפוס ויניציאה. הראשון בב"ק פ"ג ה"ד, ג ע"ג, שורות 51-52, וצורתו שם: 'ליידא פשטה על שיטתהון דרבנן', השני בב"מ פ"ח ה"י, יא ע"ד, שורה 30, ולשונו: 'לית פשטא על דא שיטת בן ננס', השלישי בסנהדרין פ"ז ה"ח, כד ע"ד, שורות 50-51: 'לית דא פשיטא על דרבי עקיבה', והאחרון מופיע כשבעות פ"ו ה"ו, לז ע"א, שורות 50-51: 'לית הדא פשיטא על דרבי יוחנן'.

לכאורה, המופע הראשון אינו שייך לביטוי שלנו. כך למשל פירש בשדה יהושע (להלן: שד"י): 'מאי זה ענין את פושט זאת השטה של רבנן שאמרו דהמטל' נקנין בגרירה'.¹ כלומר, שהוא מפרש את המילה 'ליידא' כמורכבת מאות השימוש למ"ד וכינוי השאלה 'איידא' (או: 'היידא'), כלומר איזו, כינוי שהוא רווח בצורה זו בירושלמי במונחים: 'ליידא מילה',² או: 'ויידא אמרה דא'.³ אבל לדבריו היה צריך לומר: 'מיידא-מאיזו, לא 'ליידא'. ואילו ר' אליהו פולדא (להלן: הרא"ף) מפרש: 'ליידא. שם חכם', לא פחות ולא יותר! וראה מה שפירש שם בהמשך בד"ה 'פשטא' בעניינו של המאמר.

אבל כבר בעל פני משה (להלן: פ"מ),⁴ ואחריו כנראה ר' ישראל לוי,⁵ הכירו לנכון שאין המלה 'ליידא' אלא צירוף של המלים: 'לית דא', בהשמטת התי"ו. אף היא תופעה שמצויה בירושלמי כגון בביטויים: 'לינא', 'לינן'. הוי אומר, שנכון יהיה לגרוס: לידא, ביו"ד אחת. ואמנם אישור מוחלט לתפיסתם של הפ"מ ושל ר"י לוי נמצא בנוסח של 'קטע של ירושלמי בבא קמא', שפרסם א"ח פריימן מכ"י וטיקן.⁶ והלשון שם: 'לית דא פשיטה על שטתון דרבנין'.⁷ וכך הוא גם בכ"י אסקוריאל לנזיקין, שגילה מורי המנוח פרופ' רוזנטל ז"ל.⁸

באשר למופע השני של ביטוי זה, הרי צורתו מסורסת, שכן המלה 'דא' מופיעה שלא

* עיקרי הדברים נאמרו בהרצאתי בכנס השנתי השלישי לחקר התלמוד בימינו, שנתקיים באוניברסיטה בראילן, בכ"ו באדר תשמ"ה (19.3.1985). משום כך באו הדברים במאמר זה בסגנון של הרצאה.

1. בד"ה ליידא (בכרך ההשלמה לירושלמי דפוס וילנא).
2. ראה: ז' פרנקל, מבוא הירושלמי, ברעסלויא תר"ל, עמ' יא, ערך 'ליידא'.
3. שם, עמ' טו, ערך 'ויידא אמרה דא'.
4. בד"ה א"ר אחא ליידא פשטא: 'לית דא פשטא על שיטתהון דרבנן'.
5. מבוא ופרוש לתלמוד ירושלמי, ירושלים תש"ל, עמ' נד, ד"ה אמר ר' אחא: 'הכי אין לפשוט הבעיא לפי השיטה דגרסי רבנן' וכו'.
6. תרביץ ו, (תרצ"ה), עמ' 56 ואילך.
7. שם, עמ' 63.
8. א"ש רוזנטל וש' ליברמו. ירושלמי נזיקין. ירושלים תשמ"ד, עמ' 6. אבל שם: 'פשיט'.

במקומה: 'לית פשטא על דא' תחת 'לית דא פשטא על'. אבל בדיקת כ"י ליידין מראה שהנוסח שם הוא: 'לית דא פשטא על שיטת בן ננס'. נמצא, שאין כאן זולתי טעות דפוס של המדפיסים בויניציאה. ואמנם, כנוסח כ"י ליידין לעניין זה, כן הוא גם בכ"י אסקוריאל.⁹

יוצא אפוא, שכל ארבעת הביטויים האלה הם בעלי מבנה אחיד, להוציא מלה אחת: 'שיטתהון', 'שיטת', 'שישנה בשני הראשונים, וחסרה באחרונים. בתחילת העיון, נראה היה שגיוון קליל זה, ניתן לזקוף אותו על חשבון העובדה, שהשניים הראשונים שייכים למסכת נזיקין, שהיא כידוע מעריכה אחרת, וכוללת גם מונחים וביטויים שאינם מצויים כלל בשאר הירושלמי.¹⁰ אלא שבסופו של דבר, מצאנו כאן טעם ענייני, שנציע אותו להלן.

עכשיו, משנתבררו לנו לשונו ומבנהו של ביטוי זה בהופעותיו השונות, עלינו לדון במשמעותו. וכאן, מתעוררים שלושה ספקות: (א) האם הנוסח הנכון הוא: 'פשטה/א' כמו בנזיקין (בכ"ל), כלומר בינוני פועל ליחידה, כמו בביטוי: 'לית הדא פשטה שאילתיה דחילפיי'¹¹, או שמא 'פשיטא' כמו בסנהדרין ושבועות, וכמו שהוא בבבא קמא בכ"י וטיקן, בה ובבבא מציעא בכ"י אסקוריאל, כלומר בינוני סביל? (ב) אם תמצא לומר שהנוסח 'פשיטא' עיקר, מה פירוש מלה זו כאן? האם היא מלשון 'פשיטא', הרווחת בבבלי, ומקבילתה: 'פשיטא הדא מילתא' בירושלמי, כלומר לשון דבר 'פשוט וברור' כמו שמפרש הרי"צ דינר בב"ק,¹² ותרגומה יהא אפוא: 'פשוטה', או שמא מלשון 'ותהא פשיטא ליה', או חברו המפורסם ממנו: 'כתי פשיטא לך'¹³ הבאים בירושלמי, כלומר לשון פשיטות בעיא יש כאן, וכמו שמפרשים – בבבא קמא על-כל-פנים – שד"י,¹⁴ הפ"מ¹⁵ ור"י לוי¹⁶ ותרגומה יהא: 'נפשטת?' (ג) כיצד יש לקרוא את הביטוי הזה: האם בניחותא, כמו שקורא דינר בב"ק¹⁷ וב"מ,¹⁸ או בתמיהה כמו הפ"מ¹⁹ ור"י לוי בב"ק?²⁰

9. עמ' 73. והלשון שם: 'לית דא פשיטה על דבן ננס'.
10. ראה: ש' ליברמן, תלמודה של קיסרין, מוסף לתרביץ ש"ב, ספר ד', ירושלים תרצ"א, עמ' 7 ואילך [כפי שראינו בהערה הקודמת, חסרה 'שיטת' בב"מ בכ"י אסקוריאל, וראה להלן הערה 94 – מע"פ].
11. תרומות פ"ו ה"ה, מד ע"ב. אבל במקבילה בפאה פ"ז ה"ג, כ ע"א, בשיבוש: 'פשיטא'.
12. הגהות – על מסכת בבא קמא ובבא מציעא, חלק ששי, פרנקפורט דמיין תרע"ג, סו ע"ב, ד"ה על שיטתהון דרבנן. וראה לשונו בשלמות להלן, הערה 17.
13. ראה: ש' ליברמן, על הירושלמי, ירושלים תרפ"ט, עמ' 80, הערה 118.
14. ראה לעיל, הערה 1.
15. ראה להלן, הערה 19.
16. ראה לעיל, הערה 5.
17. זה לשונו בהגהות הנ"ל (הערה 12), שם: 'אי גרסינן רבנן דתמן ניחא והכי פירושו דבר זה אינו פשוט וברור-לית דא פשיטא לרבנן דבבלי'.
18. ראה להלן, הערה 25.
19. וזה לשונו בד"ה א"ר אחא: 'וכי אין אנו יכולין לפשו' זה הבעיא דהמטלטלין נקנין בגרירה לפי שיטת דרבנן לקמן'. ונראה שזוהי גם דעת ר' ישראל חיים דייכעש, נתיבות ירושלים, בבא קמא, וילנא תר"מ, למרות שהוא מנסח את דבריו בניחותא: 'פי' לפי דברי הני רבנן דלקמן נוכל

וכאן, יש לנו להעמיד על כלל מתודולוגי חשוב. יוצאים אנו מתוך הנחה אפרירורי, שקריאה אחת היא לכל ארבעת הביטויים האלה, אם בניחותא או בתמיהה. שכן יש להניח, שביטוי אחד, מונח אחד, משמש במשמעות אחת בתלמוד. אמנם, לעתים נדירות מוצאים אנו ביטוי אחד בעל שתי משמעויות, כמו 'והתניא' בכבלי. כיו"ב בירושלמי: הביטוי 'ותני כן' נקרא בדרך-כלל בניחותא, ומשמעותו סייעתא; אבל במקום אחד, בעירובין פ"א ה"ו, יט סע"א, פירש מורנו הר"ש ליברמן ז"ל,²¹ בדלית ברירה, ביטוי זה בתמיהה ובמשמעות תיובתא. אף כאן, אם העיון יעלה, שהביטוי שלנו הוא בעל שני שימושים, לא תהא לנו ברירה אלא לקבל זאת. אבל למרות היוצאים מן הכלל, ההנחה הראשונית היא שישנה משמעות אחת בלבד לביטוי אחד.

ואמנם, הפ"מ אף-על-פי שפירש ביטוי זה בב"ק ובסנהדרין²² בתמיהה, פירש אותו בב"מ בניחותא. וזה לשונו שם: 'אין אנחנו פושטים דברי רב אלא כשיטת בן ננס וכלומר דודאי טעמו דכבן ננס ס"ל'.²³ הוסיף 'אלא' בפירושו. וכבר קדמהו בפירוש זה הרא"ף.²⁴ גדולה מזו, דינר אפילו מגיה את הביטוי, ומוסיף בו 'אלא',²⁵ כדי להתאימו לפירושם של הרא"ף והפ"מ. ולא השגיח, שביטוי זה ישנו בעוד שלושה מקומות בירושלמי ללא המלה 'אלא'. וכן בשד"י,²⁶ למרות שהוא מפרש את העניין בשני לשונות אחרים, הוא קורא אותו בניחותא. וכן קורא הרידב"ז.²⁷ ולא שאנו מסכימים עם קריאה זו; לא הבאנו את הדברים אלא כהדגמה לכלל שהצענו.

נחזור לענייננו: שלושה הם אפוא הספקות העולים לפנינו בפירושו של ביטוי זה. תשובה על ספקות אלה, מחייבת עיון מעמיק בארבע הסוגיות שלנו, כך שמתוכנן ניתן יהיה להכריע בהם. זהו האמצעי הטוב ביותר להכרעה בספקות, בין בעניין זה, בין

לפשוט דמטלטלין נקנין בגרירה אפי' בדברים שדרכן בהגבהה' (טו ע"ב, ד"ה אר"א ליידא). ודעת נועם ירושלמי צריכה עיון, שכן הוא כותב: 'לידא פשטה על שיטתן דרבנן (פי' שזהו תפשוט מהך דלקמן)' (ו ע"ב, ד"ה המוציא, וראה להלן ו ע"ג, ד"ה והנה [הראשון]). אבל נראה שגם הוא מפרש כפניימשה, בתמיהה. ולהלן ד"ה והנה [השני] יש לו פירוש אחר בסוגיה ובביטוי זה, עיין שם, ואין הדברים נראים.

20. ראה לעיל, הערה 5.

21. ירושלמי כפשוטו, ירושלים תרצ"ה, עמ' 234, ד"ה אבל: 'צריך לפרש ותני כן, בתמיהה'.

22. בד"ה לית דא.

23. בד"ה לית פשטא.

24. בד"ה אמר ר' אילא: 'אין לך פשיטות על זה אלא שיטת בן ננס' וכו'.

25. וזה לשונו: 'זפרושם (של 'דינא דגר' – מ"ע) ברור לנו במה שאמר ר' לא לית פשטא על דא אלא – ה"ג – שיטת בן ננס וכו' וכן פירשו אמוראים בכבל דברי רב בהסוגיא על משנתנו' (הגהות הנ"ל [לעיל, הערה 12], פה ע"א, ד"ה דינא דגר). וראה עוד מה שכתב לכבלי ב"מ קב ע"ב, נה ע"א (מן הספר), ד"ה תפוס לשון אחרון. וסוף לשונו שם: 'ובאמת קשה אמאי לא אמרו דטעמא דרב הוא משום דקרקע בחזקת בעליה קיימת'. וראה מה שכתבתי להלן בפנים עמ' 6, בפירוש השני של 'דינא דגר'.

26. בד"ה לית פשטא.

27. בד"ה א"ר לא.

בעניינים אחרים. עיון זה העלה, שיש לנו עניין עם ביטוי אחד שנקרא תמיד בתמיהה. אלא שבגלל משמעותה הכפולה של המלה 'פשיטא', ניתן לחלק אותו חלוקה משנית לשניים: האחד – זה שבבבא קמא, והשני – זה שבסנהדרין, וביניהם בתווך זה של בבא מציעא, שספק אם הוא שייך לכאן או לכאן, וכמו שאפרש. ואילו על הביטוי בשבועות נעמוד בהמשך.

ונפתח בסוגיית בבא מציעא, שבה בעיקר אנו חלוקים על הפ"מ; וביחוד, שיש בה בסוגיה זו משום פרק מאלף בהיסטוריה של פרשנות הירושלמי.

שנינו בב"מ פ"ח מ"ח:

המשכיר בית לחבירו לשנה ונתעברה השנה נתעברה לשוכר. השכיר לו לחדשים נתעברה השנה נתעברה למשכיר. מעשה בציפורין באחד ששכר מרחץ מחבירו בשנים עשר זהב לשנה מדינר זהב לחדש ובא מעשה לפני רשב"ג ולפני רבי יוסי ואמרו יחלקו את חדש העבור.

ואמרו עליה בגמרא:

והיכי אם בשבא עליו בסוף החדש גביי ליה כולה. ואם בשבא עליו בראש חדש אמ' ליה פוק לך. שמואל אמר כיני מתניתא בשבא עליו באמצע החדש. רב אמר דינא דגר. אמר רבי לא לית פשטא על דא שיטת בן ננס דו אמר ביטל לשון אחרון את הראשון.

ובתחילה יש לנו לפרש את קושיית הגמרא. וסוף הדברים ברור. כך למשל מפרש הפ"מ: 'אמר ליה פוק לך. אם עדיין בתחלת החדש הוא יכול הוא להוציא מביתו דבחזקתו קיימת! עד דיהיב ליה שכר כל החדש'. וכיוצא בזה פירשו כבר שד"י²⁸ והרא"ף²⁹. אבל הרישא קשה. וכך למשל מפרש הרא"ף: 'גבייה ליה כולה. כבר גבה ליה השוכר כולה כלומר שכבר דר חודש העיבור והיאך יכול המשכיר להוציא מידו'. וכיו"ב פירש הפ"מ אחריו.³⁰ אבל אף-על-פי שהכוונה מובנת, הלשון קשה: (א) סוף סוף, הרי לשון גבייה שייכת יותר במשכיר. (ב) מה פשר הלשון 'גביי' כאן? צורה זו היא לשון רבים, וכן הוא גם בכ"י אסקוריאל,³¹ והיה צריך לומר: 'גביי'. ואילו הגירסה 'גבייה' היא מדעת הרא"ף, ללא אסמכתא, ועל פיו בפ"מ: 'גבייא'. (ג) מדוע פתחה הגמרא ב'סוף החדש' ולא ב'ראש חדש' (כמות שהוא בבבלי כאן קב ע"ב)? (העורך העירני, שאין בכך משום קושי, שכן אין שכירות משתלמת אלא לבסוף, ומשום כך נקטו 'סוף החדש' תחילה). לכן נראה לי, שיש להפוך את המאמר, אף-על-פי שכך הוא גם בכ"י אסקוריאל, ולגרוס כך: 'אם בשבא עליו בראש חדש גביי ליה כולה'³² ואם בשבא עליו בסוף החדש

28. בד"ה אמרו במשנה.

29. בד"ה א"ל פוק.

30. בד"ה גבייא.

31. עמ' 73.

32. כך בכ"י אסקוריאל (שם). (וכן יש לפרש 'כולה' שבכ"ל כנתיב חסר, ונתיב זה שכיח בטקסטים מעולים של ארמית ארץ-ישראל, M.A. Friedman, *Jewish Marriage in Palestine*,

אמרין³³ ליה פוק לך. ופירוש 'גביי' – גובים. כלומר, בית הדין גובין לו למשכיר מן השוכר כוליה – את חודש העיבור כולו, שקרקע בחזקת בעליה קיימת. ואם בא עליו בתביעה לבית-הדין בסוף החודש, אומרין לו בית-הדין למשכיר התובע: 'פוק לך' – צא לך מכאן, שאין לך מה לחפש כאן, שהממון בחזקת השוכר הוא, ואין לך ראייה להוציא ממנו.³⁴

ולשון 'פוק' ליציאה מבית-הדין נמצא להלן פ"ט ה"א, יב ע"א: 'לתלוש וקצר אמרין ליה פוק רדיתה'.³⁵ כלומר, צא וחרוש את הקרקע כדי לסלק את שורשי העשבים. בין כך ובין כך, דברי שמואל בירושלמי הם הם דבריו בבבלי ב"מ קב ע"ב: 'ושמואל אמר בבא באמצע חדש עסיקינן'.

יוצא אפוא, שלפי שמואל נסתפקו רשב"ג ור' יוסי במעשה שבא לפנייהם, ולא הכריעו בו לא כלשון ראשון ולא כלשון אחרון. יתר על כן, ספק זה נותר תלוי ועומד גם עכשיו, שאפילו מה שפסקו 'חלוקו' מתייחס לבא באמצע החודש, במקום שהדברים שקולים.

ועכשיו נעבור לפירוש סוף הסוגיה. ויש כאן שתי שאלות: (א) מה פירוש 'דינא דגר' שבדברי רב? (ב) האם דברי רבי לא חוזרים על דבריו של רב, כמו שפירשו הפ"מ,³⁶ דינר³⁷ ושערי תורת ארץ ישראל,³⁸ או שמא הם חוזרים על משנתנו כמו שפירשו שד"י³⁹ (לשיטתו), הרידב"ז⁴⁰ ונתיבות ירושלים⁴¹ (להלן: נת"י)?

והנה בקריאתו ובפירושו של המאמר 'דינא דגר' נאמרו על-ידי המפרשים שלוש קריאות שונות, ועליהן שישה פירושים שונים, וכן שלוש הצעות של הגהה. והרי הקריאות והפירושים:

(1) שד"י קורא: 'דינא דגר'. ומפרש: 'הדין עם השוכר'.⁴² כלומר, תופסים לשון ראשון.

Tel-Aviv-New York 1980, pp. 64-65 השווה נ' וידר, תרביץ, נד (תשמ"ה), עמ' 23, הערה 12

והצילום שם. – מע"פ).

33. כך יש לפתור: 'אמ" שבכ"י ליידין – דפוס ויניציאה וכ"י אסקוריאל. ובדפוסים חדשים: 'א"ל'.

וכן הוא כבר ברא"ף דפוס ראשון, אמשטרדם תפ"ה, בפנים ובד"ה. והפ"מ פתר: 'אמר ליה'.

34. ראה רש"י לב"מ קב ע"ב, ד"ה בבא לב"ד. (לכאורה, אפשר לפרש את קושיית הירושלמי בלי להפוך את המאמר, וכשיטת רב או רב נחמן בבבלי: אם בשבא עליו בסוף החודש, גובים לו [או: אותן] כולו, כלומר גובים מן השוכר את כל השכר ונותנים אותו למשכיר, ואם בראש חודש, אומרים לו לשוכר או שלם או צא מן הבית – מע"פ)

35. כן הוא לנכון בכ"י אסקוריאל, עמ' 73. (בכ"י ליידין: 'דריתה'). וראה מה שכתב הרא"ש רוזנטל, שם, מבוא, עמ' כה.

36. ראה לעיל, הערה 23.

37. ראה לעיל, הערה 25.

38. עמ' 494, בד"ה רב אמר: 'א"ר לא לית פשטא דא (פי' דברי רב) על שיטת בן ננס כו"ו'.

39. ד"ה לית פשטא.

40. ראה להלן, הערה 58.

41. ר' ישראל חיים דייכעס, נתיבות ירושלים, בבא מציעא, לונדון תרפ"ו, מז ע"א, ד"ה א"ר לא. אבל עיין שם בהמשך. ודעת הרא"ף לא נתבררה לי, ראה לשונו לעיל, הערה 24. ומסופק אני אם לדעתו ר' לא חוזר על רב וחולק עליו, או על משנתנו. וצריך עיון.

42. בד"ה רב אמר.

וכן גורס ומפרש את המלה 'דגר' גם נועם ירושלמי⁴³ (להלן: נוע"י) בפירושו הראשון, אלא שהוא מפרש את העניין בדרך אחרת: הרי דין זה הוא דין השוכר ושואל ששנינו לעיל בפרקין מ"ב. וכשם ששנינו שם: 'זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו', אף-על-פי שהשוכר מוחזק במעותיו, אף כאן יחלוקו תמיד, בין בבא בתחילת החודש, בין בסוף החודש, אף-על-פי שזה מוחזק במרחצו וזה במעותיו, שכאן גם כן 'דמי לשמא ושמא כיון דספיקא דדינא הוא אם תפוס לשון ראשון או אחרון'. ושלא כשמואל. ואילו הפ"מ, למרות שהוא גורס: 'דגר', כמו שד"י ונוע"י, הוא מפרשה להיפך: 'דאגר כלומר הדין לעולם הוא עם המשכיר'.⁴⁴ יש כאן אל"ף מובלעת, ואין 'דגר' אלא 'דאגר'.⁴⁵

(2) הרא"ף קורא: 'דגר'. וכך הוא מפרש: 'בפרק הזרוע (חולין י, ד"מ"ע) גר עד שלא נתגייר פטור (מן המתנות, אם נשחטה פרתו- מ"ע) משנתגייר חייב ספק פטור דאוקמה אחזקה ראשונה וה"נ הכא כולה למשכיר דאוקמה הקרקע בחזקת בעלי".⁴⁶ וכיוצא בזה, גורס ומפרש גם הרידב"ז.⁴⁷ וכן גורס נוע"י בפירושו השני,⁴⁸ אלא שהוא מפרש כך: מאמר זה מתייחס על קושיית הגמרא, הסבורה שאם בא בסוף החודש כולו לשוכר, לפי שהוא מוחזק ותופס בממונו. ורב דוחה דעה זו. שלדעתו, התפיסה מועילה רק בגר שמת, שגר שמת ובא הראשון והחזיק בנכסיו חזקה מסופקת, ובא השני והחזיק בהן חזקה ודאית, מעמידים אותם בידי השני, 'דליכא חזקת מרא קמא' ודאית לראשון. אבל כאן, שיש למשכיר הזה חזקה ודאית על מרחצו, אין תפיסת השוכר את המעות מועילה, ואפילו בא עליו בסוף החודש, כולו למשכיר. ושלא כרשב"ג ורבי יוסי.

(3) נת"י קורא: 'דגר', ואולי: 'דגר' (בבינוני). הוא לא רואה במילה זו שם, אלא פועל. וז"ל: 'פי' הך דינא דרשב"ג ור"י דס"ל יחלוקו דין זה אינו נכון [ועי' ערוך ערך דגר א'] וזהו כמו דאמר רב בש"ס דילן שם אי הואי התם הוה יהיבנא ליה כוליה למשכיר משום דס"ל תפוס לשון אחרון ע"ש'.⁴⁹ בערוך שם נאמר: 'תרג' מעי חמרמרו (איכ' א', כ') - מעי אידגרו'.⁵⁰ ויתכן שהרב מפרש כפירוש הראב"ע שם: 'וטעמו כמו עכורים והוא מגזרת חומר כי הבכי כמים'. יש כאן אפוא מליצה שפירושה: דין זה עכור, אינו נכון. עד כאן הקריאות והפירושים. ואילו הן ההגהות:

43. ר' יהושע איזיק סלאנימא, נועם ירושלמי, סדר נזיקין, וילנא תרכ"ט (ד"צ: ירושלים תשכ"ח), מא ע"ב, ד"ה ולי נראה.

44. בד"ה דינא דגר.

45. אבל נוע"י, שם ע"ג, ד"ה ועוד יש לבאר, כותב: '(וא"צ להגיה דינא דאגר)'. אבל אין זאת כהכרח הגהה, וכמו שכתבתי.

46. בד"ה רב אמר.

47. בד"ה רב אמר, עיין שם. והוא מסיים: 'ולא משום דינא דתפוס לשון אחרון ז"א אלא אפילו איפכא דינר לחודש שנים עשר דינר לשנה נמי שייך למשכיר משום דאזלינן בתר העיקר בקרקע דלא נידי... ומצאתי במהרא"פ ז"ל שמפרש גם כן כעין זה'.

48. שם, מא ע"ג, ד"ה ועוד יש לבאר. ועיין בלשון הרא"ש לב"מ ו ע"ב, סימן י"ג.

49. מז ע"א, סד"ה והיכי.

50. ראה ערוך השלם, ערך 'דגר', עמ' כ.

(1) נוע"י כותב בלשון השלישי: 'עוד יש לומר (שיש ט"ס בירושלמי וצ"ל דינא דברי והוא כמו שכתב הרא"ש דלא מהני תפיסה אלא בברי והכא בשמא הוא...מי שהוא מסופק בדבר אם הוא שלו או לא לא מהני תפיסתו לאפוקי מחזקת מרא קמא'.⁵¹ כלומר, אף כאן מרחץ זה בחזקת בעליו עומד, ואין תפיסת השוכר את הדמים מועילה, שאין כאן אלא טענת ספק, שמא יש לנו ללכת אחר הלשון הראשון. ולכן אפילו בא בסוף החודש כולו למשכיר. ושלא כרשב"ג ורבי יוסי. נמצא, שגם להגהה זו דברי רב מתייחסים על קושיית הגמרא, וכמו שביארתי לעיל בפירושו השני.

(2) בעל גליון אפרים מציע: 'אולי צ"ל דינא דר"ג והוא ר"ת ריש גלותא דדאין דיני דפרסאי ב"ק נ"ח ע"ב. ועיין בירושלמי ס"פ המוכר את הספינה שהר"ג עשה לו שלא כדין'.⁵²

(3) ואילו בעל שערי תורת א"י לא נתקררה דעתו עד שהכניס את הבבלי לירושלמי. וכך הוא כותב: 'צ"ל רב אמר אנא יהיבנא למשכיר (וכן בבבלי ק"ב ב)'.⁵³ אבל למרות שפעת הפירושים וההגהות האלה, המעט שניתן לומר עליהן הוא, שלא הוציאו הדברים מכלל ספק, ועדיין יש מקום בהחלט לדבריו של דינר, ש'תיבות אלו משובשות הן'.⁵⁴ ואנו יכולים להוסיף, ואולי מתוך חכמה שלאחר מעשה, אפשר שתיהן, ואפשר אחת מהן בלבד.

כך היו עומדים הדברים אילולא כ"י אסקוריאלי. והנה בכ"י אסקוריאלי הנוסח הוא: 'רב אמ' דינה דגרדיי דנו'.⁵⁵ כלומר, שבכ"י לייזן נתקטע המאמר, ואין פלא שנתחבטו בו המפרשים כל כך. ופירש אותו הרא"ש רוזנטל כך: 'היינו, דין של גרדיים דנו! וזו – ודאי שמחמאה לפסק-דינם (של רשב"ג ור"י-מ"ע) אין כאן בפי רב. אלא פסק-דין של גרדיים, שאין לך אומנות ירודה – "בזויה" – כשל גרדיים. ועל-כל-פנים, הם-הם דברי רב בבבלי (רק בצורה מנומסת יותר): "אי הואי התם הוה יהיבנא ליה כוליה למשכיר!".⁵⁶ וקילס אותו הר"ש ליברמן בפירושו: 'וכבר הצביע הרא"ש רוזנטל על גירסה נפלאה זו במבואו, ופירושה שרב העיר שרשב"ג ור' יוסי דנו כאן דין של גרדיים, שאין בקיאים בדין, ופוסקים "יחלוקו"'.⁵⁷

והנה, לפי הגירסה הישנה שלפנינו, אפשר היה לפרש שדברי ר' לא שבהמשך חוזרים על דברי רב. אבל לפי הגירסה המתוקנת של כ"י אסקוריאלי ופירושה, רחוק מאוד יהיה להניח פירוש כזה. שהרי רב לא אמר כאן בפירוש מה דעתו בנידון, אם חודש העיבור הוא של המשכיר או של השוכר, אלא רק השיג על פסקם של רשב"ג ור' יוסי. מכאן

51. מא ע"ג, ד"ה עוד יש לומר.

52. בד"ה רב אמר.

53. עמ' 494, בד"ה רב אמר.

54. הגהות הנ"ל (הערה 12), פה ע"א, ד"ה דינא דגר.

55. עמ' 73.

56. שם, מבוא, עמ' י"ט.כ.

57. שם, עמ' 169, ד"ה רב אמר. דרך אגב, נמצא שבעל גליון אפרים כיוון קרוב לאמיתו של העניין, למרות הגרסה שלפנינו.

יוצא, שמאמרו של ר' לא מתייחס למשנתנו, וכפירוש הרידב"ז⁵⁸ ונת"י. ובלשונו של האחרון: 'פי' מתני' דלא כבן ננס'.⁵⁹

וכשאנו הולכים עכשיו ובודקים את האלטרנטיבות השונות שהצענו בביטוי זה, בגירסה, בקריאה ובפירוש הדברים, אנו מוצאים ששתי דרכים לפנינו בפירושו של מאמר זה כאן. אבל לשתי דרכים אלה, הגירסה היא – 'פשיטא' – לא 'פשטא', והמאמר כולו נקרא בתמיהה, לא בניחותא, היינו כשאלה ריטורית. ואילו ההבדל ביניהן הוא בפירוש 'פשיטא', לפי האחת – נפשטת, ולפי השנייה – פשוטה. וכך הוא שיעור הדברים לפי הפירוש הראשון: לית דא פשיטא – כלום בעייתא זו, שנתחבטו בה כל-כך רשב"ג ור' יוסי, ולא עלתה בידם, אלא השאירו אותה בספק – 'חלוקו', כלום אינה 'פשיטא' – נפשטת ומוכרעת על-פי שיטתו של בן ננס במקום אחר?! הרי בן ננס אומר לעניין: מידה בחבל אני מוכר לך הן חסר הן יתר – ביטל הן חסר הן יתר מידה בחבל;⁶⁰ כלומר, ביטל לשון אחרון את הראשון, והוא הדין כאן. ואילו לפי הפירוש השני הדברים פשוטים עוד יותר: לית הדא מילתא פשוטה לשיטת בן ננס!?

לשון אחרת: הספק השני שהעלינו במקומו עומד בסוגיה זו, אם כי בסוגית בבא קמא וסנהדרין יש גם כאן הכרעה חדה, ואילו הספקות הראשון והשלישי נפשטו כמו שהעלינו. אבל גם הספק השני הרי ההבדל בין שני צדדיו כאן הוא דק מאוד, כך שמבחינה עניינית אין כמעט הבדל בין שני הפירושים.

בין כך ובין כך, הן הן הדברים שנאמרו בבבלי ב"ב קה ע"א, על אותה משנה של מידה בחבל, על-ידי בן דורו של ר' לא:⁶¹ 'אמר רבי אבא בר ממל אמר רב חלוקין עליו חביריו על בן ננס'. והתלמוד שם מקשה: 'מאי קמ"ל תנינא מעשה בציפורי באחד ששכר מרחץ' וכו', ומתרץ מה שמתרץ. אלא שהבבלי ערך את הדברים בכבא בתרא, ואילו הירושלמי בבבא מציעא.

אנו יכולים גם להבין מדוע השתמש ר' לא בסגנון זה, ולא אמר בפשטות: מתניתא דלא כבן ננס, סגנון שישנו בירושלמי במקומות אחרים.⁶² שהרי כאן אין המדובר בהלכה מופשטת, אלא במעשה שבא לפני רשב"ג ור' יוסי, ועניינו ספק ובעייתא שלא נפשטו. לעניין זה, הולם יותר לשונו המתמיה של ר' לא, מקביעה פשוטה והיגדית. ולפי דרכנו למדנו, שהביטוי שלנו משמש במקום של בעיא וספק.

עכשיו, אחרי שנתברר לנו פירושו של הביטוי שלנו בסוגיית בבא מציעא, אנו רואים שהוא הולם לגמרי את סוגיית בבא קמא, ולפי הפירוש השני של המלה 'פשיטא' – נפשטת.

וזה לשון הסוגיא שם:

אלא המטלטלין מהו שיקנו בגרירה. אמר רבי בון בר חייא נראין דברים בעמודין

58. בד"ה א"ר לא, וז"ל: 'פי' דר' לא מילתא אחריתי קאמר וקאי על המתניתין וכו'.

59. מז ע"א, ד"ה א"ר לא.

60. ב"ב פ"ז מ"ג.

61. דור שלישי לאמוראי א"י.

62. ראה למשל: חלה פ"ג ה"ו, נט ע"ב, לפי גרסת הרשב"א שבגליון דפוס ויניציאה.

ובעורו' קשין. אבל בעורות רכין לא קנה עד שיגביה. אמר ר' אחא ליידיא פשטה על שיטתהון דרבנן. בן סורר ומורה מהו שיהא חייב בתשלומי כפל בגניב' הראשונ' או מאחר שהוא בהתריית מיתה יהא פטור. נישמענה מן הדא הגונב כיס חבירו והוציאו בשבת חייב שכבר נתחייב בגניבת כיס עד שלא קדש' עליו השבת. ולא בהתריית מיתה הוא ותימר חייב. וכא אף על פי שהוא בהתריית מיתה יהא חייב. אמר רבי ינאי בר ישמעאל רבי הושעיה תניתה כדעתיה דתני המוציא אף על פי שלא הניח חייב. ודכוותה המוציא אף על פי שלא נטל להוציא חייב שאין התרייתו אלא בשעת הוצאתו. תני אם היה גורר בו ויוצא פטור שחלו עליו מית' ותשלומי' כאחת. הא אם לא חלו עליו שניהן כאחת חייב בתשלומין. אמר רבי יוסי בי ר' בון תיפתר כגון דהוון אילין כיסייא רברבין שדרכן ליקנות בגרירה. ולית שמע מן הדא כלום.

הסוגיה בכללה נתבארה כבר יפה על-ידי ר"י לוי,⁶³ ואין לנו עליו זולתי הערות פרטיות שאין מקומן כאן. ולכן אציע את עניינה בקיצור:

דבר ידוע הוא, שהמונח 'אלא' מציין בעיא בירושלמי נזיקין, כמו שכבר העיר ג' אלון.⁶⁴ התלמוד שואל אפוא: מהו שיקנו המטלטלין בגרירה? כלומר, כבר ידענו שהמטלטלין נקנים בהגבהה⁶⁵ ובמשיכה,⁶⁶ ומדברי חזקיה לעיל בסוגיין למדנו שהם נקנים גם בהפיכה.⁶⁷ מהו שיקנו גם בגרירה? את הבעיא הזו, שעורר סתם התלמוד, פושט ר' בון בר חייא מדעתו, שאמנם חפצים כבדים נקנים בגרירה, אבל לא דברים קלים הראויים להגבהה כגון עורות רכים. ובא ר' אחא להשיג על דבריו ואומר, שמשמועת בן סורר ומורה יוצא, שאין פשיטות זו נכונה, אלא להיפך. וכך יש לפרש את השגתו: לית הדא בעיא – של עורות הרכין⁶⁸, פשיטה – נפשטת אף היא לחיוב, כלומר שאף הם נקנים בגרירה, על שיטתהון דרבנן – לפי דעת הרבנין של סוגיית בן סורר ומורה⁶⁹ כלומר

63. הנ"ל (הערה 5), עמ' נד-נו. ובשערי תורת א"י, עמ' 468, מחק את כל הקטע של בן סורר ומורה!

64. 'בקורת – שערי תורת ארץ-ישראל', תרביץ, יב (תש"א), עמ' 91, ד"ה וכן: 'לפי שלשון "אלא" מצוי הרבה בירושלמי נזיקין בשימוש קבוע, להצעת איבעיות... והרי זה מן הייחודים של ירושלמי נזיקין' וכו', עיין שם.

65. עיין קידושין א, ד, ותני ר' חייא שבירושלמי שם ה"ד, ס ע"ב. וראה רמב"ם פ"ג מהל' מכירה ה"א.

66. ראה קידושין א, ה. ופירוש משיכה – נטילה אליו, לרשותו. כמו: 'משך הימנו פירות' (ב"מ ד, ב). אבל אין הכוונה: גרירה, שאם כן אין מקום לבעיית הירושלמי כאן. אבל הבבלי, ב"ב פו ע"א, המובא להלן בפנים, סובר שפירוש משיכה – גרירה, עיין שם.

67. ראה מה שכתב ר"י לוי, עמ' נד, בהערה הראשונה.

68. ואפשר לפרש כפ"מ ד"ה א"ר אחא: 'וכי אין אנו יכולין לפשו' זה הבעיא דהמטלטלין נקנין בגרירה לפי שיטת דרבנן דלקמן, כלומר שהדברים חוזרים על כל הבעיא. וכן נראית דעת נת"י לב"ק, טו ע"ב, ד"ה אר"א. והדברים קרובים.

69. ואפשר לפרש: 'לפי השיטה דגרסי רבנן' כפירוש ר"י לוי, עמ' נד, ד"ה אמר ר' אחא, כלומר רבנין – גורסי הסוגיה. ואפשר לפרש שהכוונה לחכמי הסתם ולר' ינאי בר' ישמעאל, שנשאו ונתנו בה, ובלשון נת"י לב"ק, טו ע"ב, ד"ה אר"א: 'לפי דברי הני רבנן דלקמן'. ולשני

ושלא כדברי ר' בון בר חייא.⁷⁰ הרי מן הסיפא של הברייתא: 'אם היה גורר בו ויוצא פטו' שחלו עליו מית' ותשלומי' כאחת', יוצא שבמקום שאין מיתה, הוא חייב בתשלומין. דהיינו שבגרירה זו הוא קנה את הכיס של מעות,⁷¹ אף-על-פי שבדרך כלל הוא קטן וראוי להגבהה. ובא ר' יוסי בר' בון ודחה את השגת ר' אחא: תיפטר ברייתא זו בכיסין גדולים, שבהם גם ר' בון בר חייא מודה שנקנין בגרירה, ואת לא שמע מינה כלום לעניין כיסים קטנים ועורות רכים. ודברי ר' בון בר חייא במקומם עומדים.

פירוש זה של הסוגיה מתאשר גם מהמקבילה בירושלמי קידושין, גם מבבלי בבא בתרא. בקידושין פ"א ה"ה, ס ע"ד, אמרו על ר' בא בר ממל שאמר כדברי ר' בון בר חייא כאן:⁷² 'מתניתא פליגא על רבי בא בר ממל הגונב כיסו... אבל אם היה גורר בו... / ותירצו: 'אמר רבי מתנייה תיפטר באילין כיסיא רברביא דאורחיהון מתגררה'. ובבבלי ב"ב פו ע"א אמרו: 'תנן התם... ושאיין להן אחריות אין נקנין אלא במשיכה... בסורא מתנו... ואמרי לה משמיה דרבא לא שנו אלא דברים שאין דרכן להגביה אבל דברים שדרכן להגביה בהגבהה אין במשיכה לא יתיב אביי וקאמר להא שמעתא איתיביה רב אדא בר מתנה לאביי הגונב כיס בשבת... היה מגרר ויוצא... א"ל במידי דבעי מיתנא'.

ברם, בסוגיית סנהדרין פירוש 'פשיטא' – פשוטה. ותחילה יש להעיר, שסוגיה זו בכללותה קשה מאוד, הן מבחינת הנוסח, הן מבחינת הפירוש. וכבר העיר עליה הפ"מ במראה-הפנים שם: 'וסוגיא זו מסוגיות הקשות שבש"ס הזה והרבה טרחתי בה ליישבה על אופניה'.⁷³ אבל למרות טרחתו זו של הפ"מ, דחה בעל יפה עיניים את דבריו: 'לפי' הפ"מ בירושלמי אמר תחלה דר' יהודה ס"ל כר' ישמעאל אביך ממש ואח"כ הדר מזה וקאמר דס"ל כר"ע אשת אביך ומהפך שם הגי' להחליף ר' ישמעאל בר"ע ור"ע בר"ש ורבו הקושיות לפירושו ובפנ"א בארתי בס"ד באופן מרווח ומפני האריכות החדלתי מלהביאו'.⁷⁴ אבל לצערנו, לא זכינו לביאורו. רבקה זיסקינד, בספר שכתבה על בעל יפה

הפירושים הכוונה לסוף הבריתא של ר' הושעיא המקובלת על רבנין אלה.

70. אבל ליברמן, תלמודה של קיסרין, עמ' 28, הערה 6, מפרש את המאמר של ר' אחא: 'ליידא פשטא' וכו', כלקוח מסוגיה שלמה ממסכת אחרת. ולא נתברר מדבריו עד היכן סוגיה זו נמשכת. וצריך עיון. ולפי שיטת דינר (ב"ק סו ע"ב, ד"ה על שיטתהון), היא נמשכת עד סוף השמועה. וזה לשונו שם: 'וזאת הביאה למסדרי ש"ס זה להעתיק כל הסוגיא היינו מן בן סורר ומורה וכו' עד סוף הסוגיא שאין לה שום שייכות להענין שאנו עוסקים בו כאן שלא במקומו'. ועיין שם ד"ה ודכותה, מה שפירש בתירוץ ר' ינאי ביר' ישמעאל (ע"פ בבלי כתובות לא ע"א: 'הב"ע כגון שהגביהו על מנת להצניעו' וכו') ובהמשך הסוגיה. ואין דבריו נראים. שכן לא נעלם מהתלמוד שאי אפשר לפשוט כלום מסיפא זו, שכן או היא או הרישא לאו דווקא, ומהא ליכא למשמע מינה. ואין צורך בקושיות ותירוצים. וראה עוד מה שהעיר ליברמן בירושלמי נזיקין הנ"ל (הע' 8), עמ' 115, ד"ה בן וד"ה לא יאה.

71. הגבהה קונה בכל מקום, אבל גרירה עד שיוציא מרשות המוכר, כתני ר' חייא הנ"ל (הערה 65). ודברי שד"י בד"ה באלין כיסיא תמוהים מאוד.

72. אבל הבעיא באה שם בשם ר' יוחנן: 'ר' יוחנן בעי המטלטלין מהו שיקנו בגרירה', כלומר שסתם נזיקין כר' יוחנן.

73. ד"ה מה עבד.

74. לבבלי סנהדרין נג ע"ב, ד"ה קסבר.

עיניים,⁷⁵ מספרת על פי עדותה של נינת הרב, שספרו פני אריה, והוא פירושו של הרב על הירושלמי,⁷⁶ נשרף יחד עם ספרים אחרים שלו.⁷⁷ לא נותר לנו אפוא אלא לחפש בעצמנו. ואכן, אף אנו יגענו בה בסוגיה זו יגיעה מרובה, עד שזכינו ונתחווה לנו, גירסא ופירושא, זולתי כמה ספקות, הנוגעים בעיקר למה שלא נאמר בה, שלא הוכרעו. אבל אנו כאן, נתייחס רק לחלקה הנוגע לענייננו.⁷⁸ וזה לשונו:

ערות אביך ערות אמך. מה אביך כל שהוא אביך בין לעונש בין לאזהרה. אף אמך כל שהיא אמך בין לעונש בין לאזהרה לא מסתברא דדריש אהן קרייא. אלא רבי יודה דלית ליה אמו שהיא אשת אביו צריך מידרוש ערות אביך וערות אמך. מה אביך כל שהוא אביך בין לעונש בין לאזהרה אף אמך כל שהיא אמך בין לעונש בין לאזהרה. אמר רבי זעירה הדא אמרה למידין מגזירה שוה אפילו מופנה מצד אחד. אמר רבי יודן לית דא פשיטא על דרבי עקיבה דר' עקיבה אמר גזירה שוה אע"פ שאינו מופנה.

ערות אביך וכו'. היא כרייתא מדרשית. וצריך לומר: 'תני', או: 'כתיב', כמו שהגיה בשערי תורת א"י.⁷⁹ אבל ייתכן שהתלמוד הביאה ללא דיבור הצעה, כרגיל בירושלמי. ולכאורה יש כאן היקש, והדברים מתייחסים לפסוק הראשון של האזהרות ב'אחרי מות': 'ערות אביך וערות אמך לא תגלה.'⁸⁰ מסייע לכך מה שנאמר בהמשך: 'לא מסתברא דדריש אהן קרייא', משמע שפסוק אחד נדרש כאן. אלא שמהמשך הסוגיה מבואר שיש כאן גזרה שווה: 'הדא אמרה למידין מגזירה שוה' וכו'. ומעולם לא מצאנו גזרה שווה מפסוק אחד. ואם תאמר גזרה שווה כאן פירושה היקש,⁸¹ הרי בהיקש למדין ואין משיבין, כמו שכתבו בעלי הכללים,⁸² ואין כאן מקום להפניה הנידונה בהמשך. ועוד קשה לומר שדורשין כאן תחילות. והמפרשים הכניסו לכאן את הגזרה שווה שבבבלי,⁸³ מ'ערות אביו'⁸⁴ האמורה בעונשין. ובשערי תורת א"י⁸⁵ אף הגיה כן בלשון התלמוד. ואינו נראה.

75. רבי אריה ליב יעלין וחיבורו 'יפה עינים', ירושלים תשל"ג.

76. ראה שם: עמ' 38, 63, 103, ועמ' 118.

77. שם, עמ' 39.

78. ופירושה של שאר הסוגיה עם דברים נוספים הנוגעים לחלקה שנידון כאן, ראה במאמרי: 'לפירושה של סוגיא אחת בירושלמי סנהדרין', סיני, צט (תשמ"ו), עמ' קי ואילך. והוא משנה אחרונה.

79. עמ' 522.

80. ויק' יח, ז.

81. בדומה למה שכתב הר"י קארו בכללי הגמרא, בהליכות עולם, ירושלים תש"ך, כו ע"ב, ד"ה כתב: 'כתב הריטב"א ז"ל בפרק איזהו נשך כל מה מצינו קורא הכא ג"ש'.

82. ראה למשל: הליכות עולם, שער ד, כו ע"ב, בדיני ההיקש.

83. סנהדרין נד ע"א.

84. ויק' כ, יא.

85. עמ' 522.

לכן נראה לי, שיש כאן גזרה שווה בין שני הפסוקים של האזהרות. בין 'ערות אביך היא'⁸⁶ של הפסוק השני שהוא מופנה לגזרה שווה, ובין 'וערות אמך'⁸⁷ של הפסוק הראשון. והדרשן דורש: 'ערות' – 'ערות' לגזרה שווה. ופירוש 'אהן קרייא', הפסוק השני של 'ערות אביך' שהוא מופנה, והוא המלמד בדרשה זו. ועניין הגזרה שווה הוא כך: מה אביך כל שהוא אביך, כלומר, מה אשת אביך אתה חייב עליה בכל מקרה – בין אביך זה הוא אביך מנישואיו עם אמך, בין מאונס ופיתוי,⁸⁸ בין לעונש בין לאזהרה, שהרי הפסוק מפורש באשת אביך ב'אחרי מות' לאזהרה, והוא מה שכתוב: 'ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא',⁸⁹ וב'קדושים' לעונש, כמו שנאמר: 'ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מות יומתו שניהם דמיהם במ'⁹⁰ – אף אמך כל שהיא אמך. כלומר, בין שהיא אשת אביך, בין שלא נשאה, אלא אנס ופיתה אותה, בין לעונש בין לאזהרה.

ופירש התלמוד בהמשך: לא מסתברא דדריש אהן קרייא אלא רבי יודה דלית ליה אמו שהיא אשת אביו. כלומר, שר' יהודה חלק על סתם משנתנו, שחייבה הבא על אמו משום שני שמות, משום אמו ואשת אביו, ואמר: אינו חייב אלא משום האם בלבד.⁹¹ נמצא, שבאם נתפרשה האזהרה בלבד, אבל לא העונש. שכן בעונש נאמר 'אשת אביו' בלבד. ו'אשת אביו' אינה כוללת את אמו לשיטת ר' יהודה, שאין בה זולתי שם אם. נמצא, שיש צורך בגזרה שווה לר' יהודה להביא את אמו (בין אשת אביו בין לאו) לעונש.

ומברייתא זו בא ר' זעירא להסיק שלומדין גזרה שווה גם אם היא מופנה מצד אחד בלבד, שכן כמו שפירשתי למעלה רק 'ערות אביך' מופנה, ואילו 'ערות אמך' צריך לגופו. ונראה, שר' זעירא היה מסופק בדעתו אם דורשין גזרה שווה גם אם היא מופנה מצד אחד, או דווקא אם מופנה משני צדדין. ובא לפשוט ספקו זה מברייתא זו.

ובא ר' יודן ודחה מסקנה זו כך: לית דא פשיטא על דרבי עקיבה. כלומר, כלום אין דבר זה פשוט לדעת ר' עקיבא? שהרי הדורש כאן הוא ר' יהודה, כמו שכבר אמרנו. ור' יהודה הוא תלמידו של ר' עקיבא, ומן הסתם הוא הולך בכללי המדרש של רבו. והרי ר' עקיבא אומר שדורשין גזרה שווה אפילו אם אינה מופנה כל עיקר, קל וחומר כאן. נמצא, שאין המסקנה שלך כלום. ושתק ר' זעירא.

וקרוב לסגנון זה נמצא ביומא פ"ח ה"ג, מה ע"א:⁹² 'א"ר זעורה הדא אמרה למידין גזירה שווה אפי' מופנה מצד אחד. א"ר יודן ולא דר' עקיבה היא דר' עקיבה אמר למדין מגזירה שווה אף על פי שאינה מופנה'. וגם כאן המאמר של ר' יודן נקרא בתמיהה,

86. ויק' ית, ת.

87. שם, שם, ז.

88. כמו שכבר פירש הרידב"ז שם, ד"ה רבב"ח.

89. ויק' ית, ת.

90. ויק' כ, יא.

91. סנהדרין ז, ד.

92. כמו שכבר העיר שערי תורת א"י, עמ' 522, וכן רטנר, אהבת ציון וירושלים, יומא, עמ' 93,

ד"ה א"ר זעורה. וראה מה שכתב שם בהמשך ד"ה דר' עקיבה.

והרי זה מסייע למה שפירשנו. נמצא, שפירוש 'פשיטא' כאן – פשוטה,⁹³ לא נפשטת כמו בבבא קמא. זהו פירושה של סוגיית סנהדרין.

וכשאנו מתבוננים עכשיו בשלש הסוגיות האלה, אנו מבינים מדוע מופיעה בביטוי שלנו במסכת נזיקין המלה 'שיטה', ולא בסנהדרין. שכן הן בן גנס, הן רבנין דבן סורר ומורה, לא עסקו בנידון שלנו שבשתי הסוגיות, אלא שמתוך שיטתם ודבריהם בעניינים אחרים, ניתן היה לדון על הבעיות שלנו.⁹⁴ ואילו בסנהדרין, לא היה מקום לנסח: 'על שיטתיה דרבי עקיבא', שכן ר' עקיבא דן בעניין הזה ממש, ואין צורך לפשוט כלום מדבריו במקום אחר.

ומכאן לשבועות. וזה לשון הסוגיה שם:

כתיב כי יתן איש אל רעהו פרט לקטן. עד כדון בשנתן לו קטן ותבעו קטן. נתן לו קטן ותבעו גדול תלמוד לומר רעהו. עד שיהא נתינתו ותביעתו שוין. אמר ר' בא בר ממל לית הדא פשיטא על דרבי יוחנן דאמר הטוען לחבירו טענת גנב באבידה חייב. איכן אבידתי אמ' לו נגנבה. אמר רבי בא תיפטר שאמר לו עד שאת קטן תבעתני ונפטרתי משבועתך.

בסוגיה זו, לא מצאנו כל דרך ליישב את הביטוי שלנו, לא בפירוש זה ולא בפירוש אחר, לא בניחותא ולא בתמיהה. והפ"מ פירש בו את העניין ולא את המלים. הפתרון היחיד שנראה לנו כאן, הוא להגיה: 'לית הדא פליגא' תחת 'פשיטא', פירוש ובתמיהה. ואף-על-פי שאנו מגיחים כאן נגד הכלל הפילולוגי של *Lectio difficilior*, שהרי הביטוי שלנו מצוי רק בעוד שלושה מקומות בירושלמי, בעוד ש'לית הדא פליגא' מצוי בו כמה עשרות פעמים,⁹⁵ אין לנו בררה אלא להגיה כפי שהגהנו. ופירוש הסוגיה יוכיח. וכבר קדמנו בהגהה זו בעל שערי תורת א"י.⁹⁶ ואמנם, הגהה זו מסתייעת מהמקבילה שבבבלי ב"ק קו ע"ב. והלשון שם: 'איתיביה ר' אבא בר ממל לר' חייא בר אבא', שהוא המוסר שם את שמועתו זו של ר' יוחנן. נמצא, שהן בירושלמי הן בבבלי ר' אבא בר ממל עצמו מותיב אותה תיובתא, מאותה ברייתא, לר' יוחנן. אלא שהתירוץ שם אחר: 'א"ל⁹⁷ הכא במאי עסיקין כגון שאכלו כשהוא קטן'.⁹⁸

93. וכמו שכבר פירש הפ"מ, ד"ה לית דא.

94. ומשום כך סבור אני שבבבא מציעא נוסח כ"י לידן עיקר, ולא נוסח כ"י אסקוריאלי הגורס: 'על דבן ננס' (לעיל, הערה 9).

95. ראה למשל: ברכות פ"ג [ה"ד], ו ע"ג, שורה 11; פאה פ"ז ה"ח, כ ע"ג, שורה 42; דמאי פ"א ה"א, כא ע"ד, שורה 15, ועוד הרבה (רשימה מלאה של מראי-מקום אצלי בכתובים).

96. עמ' 549. ואני חייב לציין שהגהתי כך לפני שעמדתי על דבריו, כך שיש כאן שתי דעות.

97. ר' חייא בר אבא. ואילו בירושלמי בא התירוץ בשם ר' בא.

98. כלומר, שהוא טוען עכשיו: פקדונך נגנב ממני כשהיית קטן (עיין תוספות, שם, ד"ה אבל), ובאו עדים אחר-כך והעידו שהוא אכלו. שמכיון שפטרנו אותו כבר מן השבועה, לא ישלם כפל. ולשון הרמ"ה בפריטיו, הובא בשיטה מקובצת לב"ק קו ע"ב, ד"ה ולענין: 'וה"ה לענין כפל דאי טעין טענת גנב ונשבע ובאו עדים לא מחייב כפל דעיקר האי ברייתא לענין כפל תנינ'. וזה בניגוד

וכך הוא פירוש הסוגיה: הברייתא מלמדת שאין נשבעין על טענת קטן שהפקיד בקטנותו, גם אם הוא תובע פקדון זה בגדלותו.⁹⁹ נמצא, שברייתא זו סותרת את דעת ר' יוחנן, האומר שהטוען טענת גנב באבדה חייב בתשלומי כפל, לאחר השבועה.¹⁰⁰ שכן לא יהא קטן זה שהפקיד גרוע ממוצא אבדה.¹⁰¹ ותירץ ר' בא: תיפטר ברייתא זו דוקא במקרה שהנפקד טוען: 'עד שאת קטן תבעתני ונפטרתי משבועתך'.¹⁰² אבל אם הוא מודה שזוהי תביעתו הראשונה של הקטן, נשבע לו עכשיו, ומתחייב בכפל אם שיקר, וכדברי ר' יוחנן.¹⁰³ עד כאן לפירושי הסוגיות.

ביטוי זה, כמו שקראנו אותו בשלוש הסוגיות – בתמיהה, חברים לו בירושלמי. ביטויים דומים אלה באים אף הם עם 'לית הדא' בתחילתם, ועם צורת הבינוני בסופם, והם כולם בתמיהה. הכוונה לביטויים: 'לית הדא אמרה',¹⁰⁴ 'לית הדא פליגא',¹⁰⁵ 'לית הדא פשטה שאילתיה'.¹⁰⁶ פעם אחת מצאנו ביטוי כזה עם שם בסופו, והוא בתמיהה: 'לית הדא שאילתא'.¹⁰⁷ נמצא, שמבחינה סטרוקטוראלית מתאים הביטוי שלנו לסגנון הירושלמי במקומות אחרים.

- לשיטת הירושלמי (ראה להלן בפנים), שכשהתביעה היא בגדלותו, הוא נשבע לו, גם אם נתן לו בקטנותו. ושלא כמה"פ כאן ד"ה לית הדא.
99. ופירוש הברייתא: 'תלמוד לומ' רעהו, עד שיהא נתינתו ותביעתו שוין', שיהא כרעהו כבר בשעת הנתינה, ורעהו גדול. וכמו שכתב הראב"ד לב"ק קו ע"ב, הביאו השיטה מקובצת שם ד"ה איתבייה: 'מה נפקד בעינן שיהא איש בשעת פקדון דאי לא אבדה מדעת היא אף מפקיד בעינן איש בשעת פקדון'.
100. ראה להלן פ"ח ה"ט, לח ע"ד: 'אמר רבי יוחנן הטוען לחבירו טענת גנב אינו חייב אלא לאחר שבועה'.
101. ראה לשון הפ"מ ד"ה לית הדא.
102. כשיטת הראב"ד בהשגות לפ"ב מהל' שכירות ה"ז. ועיין רמב"ם שם. ולשיטתו שם פסק מה שפסק בפ"ד מהל' גניבה ה"ט. וראה פ"ה מהל' טוען ונטען ה"ט. (וסוף דברי מה"פ כאן, ד"ה לית הדא, אינם מדוקדקים).
103. שלא כפ"מ ד"ה תיפטר, ושלא כרידב"ז שם ד"ה לית הדא. והיה מקום להקשות לתירוץ הירושלמי, כדרך שהקשו בבבלי שם: 'אי הכי ליתני נתן לו קטן ותבעו קטן וחזר ותבעו גדול, ת"ל רעהו, עד שתהא תביעתו תחילה בגדול'. אלא שהירושלמי קיצר.
104. כמו: ברכות פ"ב ה"א, ד ע"ב, שורה 3; כלאים פ"ו ה"ב, ל ע"ג, שורה 10; שם, שורה 15; מע"ש פ"ג ה"ג, נד ע"א, שורה 56; ועוד.
105. ראה לעיל, הערה 95.
106. ראה לעיל, הערה 11. מאידך, הביטויים הבאים עם 'לית היא' בתחילתם, הם בניחותא: 'לית היא מחלפה' (נדרים פ"ח ה"ג, מא ע"א, שורה 1), 'לית היא פליגא' (תרומות פ"א ה"א, מ ע"ב, שורה 9; מע"ש פ"ה ה"ב, נו ע"א, שורה 19 [אבל שם: 'הוא']; סוכה פ"א ה"א, נא ע"ד, שורה 27). אבל ב"ק פ"י ה"א, ז ע"ב, שורה 35, הוא עם וי"ו התימה (ובכ"י אסקוריאלי, עמ' 38, לנכון: 'לית הדה פליגה'). וכן להלן שורה 37, פותח הביטוי ב: 'ואפילו', וגם הוא בתמיהה.
107. שבועות פ"ח ה"א, לח ע"ג, שורה 36. אבל יתרם בניחותא: 'לית הדא דרבי...אולפן' (סוכה פ"א ה"א, נא ע"ד, שורה 37), 'לית הדא דר'...תתיבה' (חלה פ"ג ה"ז, נט ע"ב, שורה 47; שם, שורה 52. אבל הרידב"ז, שם, ד"ה רבי בון, מפרש את המקום השני בתמיהה. ועל-כל-פנים הלשון שם: 'ולית').

ולסיכום: הביטוי שלנו נערך שלוש פעמים בלבד בירושלמי. ובכולם הוא נקרא בתמיהה. מכאן ואילך, אין זה אלא עניין של קלאסיפיקציה. וזו ניתנת להיעשות בשלוש דרכים: (א) לומר שיש לנו כאן עניין עם שני ביטויים דומים. שבאחד המלה 'פשיטא' פירושה פשוטה, ובשני – נפשטת. הדוגמה של בבא־מציעא, ספק שייכת לראשון, ספק לשני. (ב) למיין את המופעים לפי הופעתה של המלה 'שיטת'. וכאן יהיו לנו שני ביטויים ודאיים: האחד עם המלה: 'שיטתהון', 'שיטת', והשני בלעדיה. (ג) למיין את המופעים לפי שני הבחנים כאחד: גם לפי המשמעות של 'פשיטא', גם לפי 'שיטת'. ואז יהיו לנו שני ביטויים, אם פירוש 'פשיטא' בבבא־מציעא הוא כמו בבבא־קמא, ושלושה, אם פירושה כמו בסנהדרין.

ואולי עדיף ללכת בדרך רביעית, שצידוקה במיעוט המופעים של ביטוי זה, והיא זו שהלכנו בה במאמר זה. והוא, שבאופן בסיסי מדובר כאן בביטוי אחד, והוא 'לית הדא פשיטא'. ביטוי זה יש שהוא מופיע עם 'שיטת' ויש שהוא מופיע בלעדיה, והמלה 'פשיטא' שבו יש לה שתי משמעויות קרובות. ונראים הדברים, שכל ארבעת התיאורים הללו אמת.